

Carme Bach Martorell (carme.bach@iula.upf.es)
Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA)
Universitat Pompeu Fabra

DE LA PARÀFRASI A LA INVALIDACIÓ

Els connectors reformulatius: Punts de confluència i divergència

1. Introducció¹

El terme *Reformulació* s'utilitza en l'àmbit de l'anàlisi del discurs per fer referència a dues realitats molt properes però a la vegada diferents. D'una banda, parlem de reformulació quan dissenyem la producció d'un nou text que parteix d'un altre que anomenem text base: un resum, un comentari, una traducció o un text de divulgació científica són productes de la reformulació textual. D'altra banda, entenem també com a reformulació la represa dins d'un mateix text d'algun aspecte que el productor formula de nou.

Tot i que els connectors reformulatius objecte del nostre estudi apareixen en els dos processos esmentats, l'estudi realitzat se centra bàsicament en el segon tipus de reformulació presentada.

Els connectors reformulatius són unitats especialitzades en la reformulació textual que vehiculen l'activitat metadiscursiva i faciliten la interacció comunicativa com a organitzadors textuais. Les peces lèxiques que analitzem actuen com a connectors en la mesura que uneixen dos enunciats del discurs tot establint una relació semàntica entre ells.

La majoria d'estudis duts a terme en llengües romàniques diferents del català estableixen dos grups dins dels connectors reformulatius: els parafràstics i els no parafràstics, que es diferencien tant pel tipus de connector que vehicula les operacions de reformulació en cada cas, com per la relació semàntica que estableixen en el procés de reformulació.

2. Objectius

L'objectiu d'aquest treball és doble:

En primer lloc, volem demostrar que no existeix una frontera clarament marcada entre les dues classes de connectors tradicionalment establertes.

En segon lloc, pretenem evidenciar la influència de la composició semàntica i morfològica d'aquestes peces lèxiques en el seu funcionament pragmàtic.

3. Corpus d'anàlisi

Aquest estudi s'ha realitzat amb un corpus de 6 connectors reformulatius del català, amb un total de 60 ocurrences analitzades (10 per a cada connector). Les unitats estudiades són peces lèxiques formades per més d'un morfema. D'una banda analitzem 3 connectors vehiculadors de la reformulació parafràstica: *és a dir*, *més ben dit/millor dit* i *dit d'una altra manera*. De l'altra, 3 peces lèxiques utilitzades en els processos de reformulació no parafràstica: *en fi*, *de fet* i *en definitiva*.

Els textos dels quals hem extret les peces lèxiques analitzades són textos escrits de llenguatge general i especialitzat. Els textos de llenguatge general pertanyen a l'àmbit periodístic;² els textos especialitzats corresponen a les àrees del dret, l'economia i el medi ambient.³ Dins dels dos tipus de text presentats hem fet una altra tria en relació al seu tenor funcional: els textos analitzats són de tenor descriptiu i argumentatiu.

4. Punts de divergència

El fet que la majoria d'estudis sobre la reformulació coincideixin en indicar que els connectors reformulatius es divideixen en dos grups clarament diferenciats és una mostra evident que els connectors reformulatius parafràstics i els no parafràstics presenten punts clars de divergència.⁴

El tret diferenciador més rellevant és la relació semàntica que cada grup de connectors reformulatius estableix entre els enunciats que uneix. Mentre que els connectors reformulatius parafràstics (CRP) vehiculen sempre una relació d'equivalència entre els enunciats que connecten, els connectors reformulatius no parafràstics (CRNP) creen una relació de distanciament.

En segon lloc, s'observen també diferències en el procés d'establiment de la relació semàntica a què ens referim.⁵ Mentre que la relació semàntica propiciada pels CRP ve vehiculada per moviments *expansionals*, *reductius* o *virants*, en els CRNP la relació semàntica de distanciament s'articula també amb moviments *permutants*, mitjançant els quals es varien els elements tòpics convocats per l'enunciat reformulat sense que s'observi una oposició entre els enunciats connectats, sinó una dislocació respecte a les conclusions que es deriven del primer enunciat o enunciat base.⁶

L'anàlisi de les ocurrencies (1) i (2) servirà per exemplificar el que acabem d'exposar.

- (1) Fins que un d'aquests casos arribi al Suprem i sapiguem que *[sic]* en pensen els magistrats de dalt de tot, aquestes sentències són un precedent que fa jurisprudència *-millor dit*, jurisimprudència-. (MBD04)⁷

En aquest text, tot i que l'enunciat reformulador transmet un *topos* amb una trajectòria clarament oposada a la de l'enunciat base, s'estableix una relació d'equivalència entre *jurisprudència* i *jurisimprudència* que no existiria si no fos per la presència del connector de reformulació parafràstica *millor dit*.

- (2) En molts casos, aquests productes que s'ofereixen per televisió entre els altres anuncis, també comprèn *[sic]* espais publicitaris en els setmanaris d'actualitat, no es limiten a la publicitat televisiva. *De fet*, el sistema de publicitat + cupó retallable per realitzar comanda per correu és un mètode molt habitual i ja compta amb molt anys d'actuació. (DFT08)

Mitjançant el connector no parafràstic *de fet* es crea un clara relació de distanciament entre els enunciats connectats amb la permuta dels elements enunciatius de l'enunciat de base. El connector en aquest cas s'utilitza per introduir un nou argument al discurs que no es pot extreure pas del primer enunciat connectat.

5. Punts de confluència

Un cop presentats els trets que diferencien ambdós grups de connectors passem a exposar les característiques que permeten afirmar que no existeix una frontera tan clarament marcada com podria pensar-se entre els connectors reformulatius parafràstics i els no parafràstics.

Fonamentarem la nostra exposició en tres aspectes:

- instruccions de segon nivell compartides
- contínuum en la relació semàntica establerta
- influència de la composició semàntica i morfològica d'aquests connectors en el seu funcionament

5.1 Les instruccions de segon nivell compartides

A més a més de la relació semàntica que estableixen ambdós grups de connectors reformulatius, que podríem anomenar instrucció de base, aquestes unitats vehiculen altres instruccions compartides tant pels CRP com per als CRNP que anomenem instruccions de

segon nivell.⁸ Aquestes instruccions aporten diferents matisos a la reformulació establerta. D'aquesta manera, cada connector de reformulació pot vehicular una o més instruccions de segon nivell en funció de la seva força de connexió, per la qual cosa parlem d'hibridesa en les instruccions de segon nivell.

Algunes de les instruccions de segon nivell vehiculades per ambdós tipus de connectors són:

a) *Argumentació*: A través dels connectors reformulatius que vehiculen aquesta instrucció es reforça o es continua la línia argumental indicada pel primer enunciat. En l'exemple que segueix, a través de la peça lèxica *en definitiva*, s'afegeix un nou element argumentatiu a la seqüència textual que provoca una reducció dels elements enunciatius convocats pel primer enunciat.

- (3) Una *aproximació general* ens mostrarà que la publicitat és un instrument inherent a l'economia de mercat: és un importantíssim factor econòmic, ja que mou grans xifres a tot el món occidental; és, sense cap mena de dubte, el condicionant directe més ostensible del consum; és un importantíssim vehicle de comunicació social i un dels signes rellevants de la cultura del nostre temps. És, *en definitiva*, un producte de la civilització. Es tracta, en resum, d'un procés comunicacional que es configura com una corretja de transmissió entre la cultura i el consum. (EDF04)

Aquest argument introduït per *en definitiva* facilita l'extracció d'una conclusió que reforça l'argumentació que es deriva de l'enunciat de partida: [com més la publicitat és un element de la societat de consum en la qual estem immersos] [més esdevé un element necessari de la nostra civilització, en tant que societat de consum].

b) *Contrargumentació*: Al contrari del cas anterior, a través dels connectors que transmeten aquesta instrucció de segon nivell es canvien els elements tòpics convocats per l'enunciat de partida. L'ocurrència (1), anteriorment comentada, és un clar exemple d'instrucció contraargumentativa, a la vegada que també transmet un cert matís correctiu.

c) *Aclariment* dels elements enunciatius de l'enunciat base mitjançant l'*exemplificació*, la *designació* (que en textos especialitzats pot manifestar-se amb l'explicació del valor conceptual d'un terme), la *denominació* o bé l'*explicitació* d'elements que quedaven implícits en l'enunciat reformulat. En l'exemple (4), que tot seguit exposem, mitjançant el connector *dit d'una altra manera* s'explicita el valor conceptual del terme jurídic "benefici tributari".

(4) I pel que aquí interessa destacar convé anticipar que el tractament fiscal de les institucions públiques revela una inescindible connexió entre el benefici tributari i l'actuació autoritària de l'administració.

O, dit d'una altra manera: el postulat reclama la immunitat fiscal per a l'ens públic que actua en exercici de la seva autoritat. (DAM10)

Hem trobat també altres instruccions d'aquest tipus vehiculades per ambdós grups de connectors com ara l'operació matemàtica, la correcció o la continuació textual/organització discursiva, que per manca d'espai i temps no exemplifiquem.

5.2 *Contínuum en la relació semàntica establerta*

Gülich i Kotschi (1995) són els primers d'apuntar que les relacions semàntiques de base vehiculades pels connectors reformulatius se situen en una escala gradual, els pols de la qual són d'un costat la vehiculació de la màxima equivalència entre els enunciats connectats i, de l'altra, l'establiment d'una relació de distanciament quasi absoluta:

“On the one hand, we usually find a relation of equivalence, even if only in a broad sense, which is either expressed by the features of the two respective expressions or indicated by a special marker. On the other hand, there has to be a relation of difference between reference and treating expression -otherwise there would be nothing that could legitimately be designated as “treatment” procedure. Both relations can be present to varying degrees; the way in which they are combined is probably a central feature of the various types of treatment procedures.” (Gülich i Kotschi, 1995: 41-42)

Certament, a través de l'anàlisi de les ocurrències del nostre corpus s'observa aquesta gradualitat de què parlem. En la figura 1 presentem gràficament els resultats obtinguts en el nostre estudi.

Mentre que en els extrems d'aquesta figura se situen els ocurrències vehiculadores de l'equivalència i el distanciament màxims, en la part central apareixen aquells casos més propers, en els quals, tot i mantenir-se sempre la relació semàntica bàsica que estableixen, vehiculació de l'equivalència per als CRP i vehiculació del distanciament per als CRNP, s'observa una gran proximitat funcional que permetria una permuta en el tipus de connector utilitzat per a la reformulació sense que hi hagués un canvi substancial en la dinàmica textual.

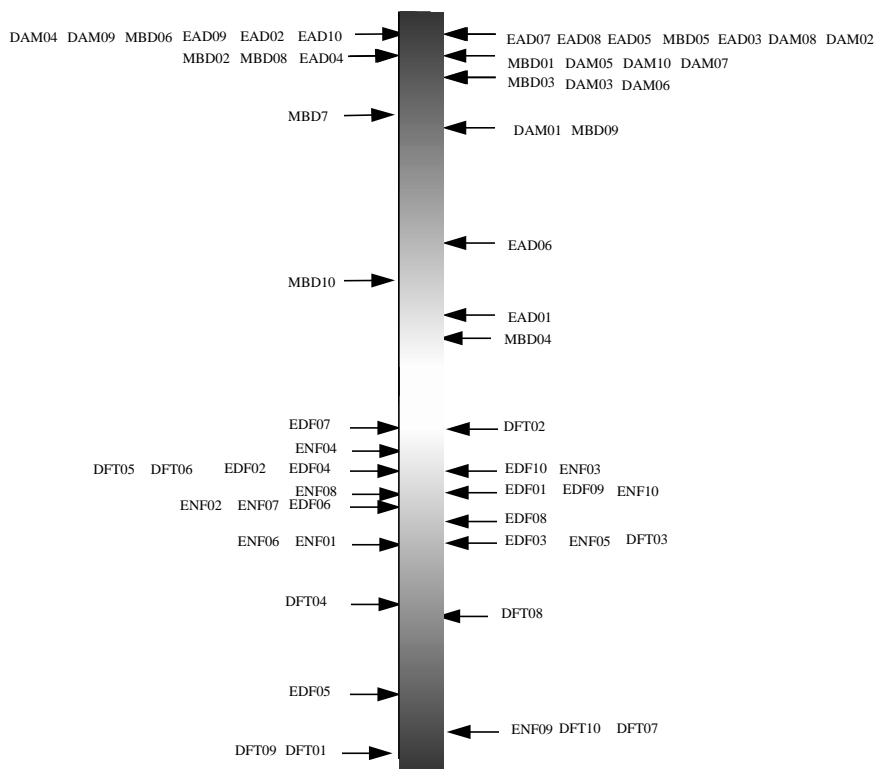

Figura 1: Escala gradual on se situen les ocurrències dels 6 connectors reformulats analitzats.

L'anàlisi de dues ocurrències properes en aquesta escala gradual permetrà exemplificar el que acabem de dir.

De fet, si prenem l'ocurrència MBD04 (exemple n. 1 presentat anteriorment) i hi canviem el connector per un de no parafràstic com podria ser per exemple *de fet*, malgrat els matisos evidents produïts pel canvi de connector el text resultant es similar. El mateix succeeix amb l'exemple núm. 5 en què el connector *en fi* seria fàcilment reemplaçable per *és a dir*.

- (5) Els escriptors blancs havien creat barreres artificials, considerant que la literatura negra i la blanca eren coses separades. Ara poden imaginar personatges negres, poden experimentar i plantejar-se nous llenguatges; *en fi*, poden absorbir completament les influències de la cultura negra. I això, que era un factor visible en la música i el cinema, es comença a veure ara també en la literatura. (ENF04)

A través del connector *en fi* es redueixen les expectatives creades a partir de l'enunciat reformulat: [com més nous llenguatges i més canvis poden experimentar els

escriptors] [més obertura cap el món exterior hi ha]. La conclusió recapitulativa que introdueix *en fi* marca clarament que aquesta obertura es limita a l'absorció de la cultura literària negra. El connector *és a dir* realitzaria en aquest cas les mateixes funcions que *en fi*, excepte que en lloc d'indicar una relació de distanciament marcaria una relació d'equivalència.

Els escriptors blancs havien creat barreres artificials, considerant que la literatura negra i la blanca eren coses separades. Ara poden imaginar personatges negres, poden experimentar i plantejar-se nous llenguatges; *és a dir*, poden absorbir completament les influències de la cultura negra. I això, que era un factor visible en la música i el cinema, es comença a veure ara també en la literatura.

5.3 Influència de la composició semantimorfològica en el seu funcionament

L'últim punt de confluència entre els connectors analitzats és el condicionament del seu funcionament pragmàtic al significat i a l'estructura morfosintàctica dels seus elements constitutius.

5.3.1 Influència de la composició semantimorfològica en el funcionament dels CRP

Pel que fa als CRP la influència del verb *dir* és del tot definitiva per a la vehiculació de l'equivalència metadiscursiva.

La presència del morfema *altra* en la peça lèxica *dit d'una altra manera* facilita que els enunciats connectats per aquesta unitat no presentin una relació jeràrquica: l'enunciat fruit de la reformulació no es considera més rellevant que el reformulat sinó que aporta simplement un *altre* enfocament sobre el que s'havia dit anteriorment. En contraposició, la forma de superlatiu *millor* o la seva variant morfològica *més bé* en la peça *més ben dit/millor dit* propicia la supremacia jeràrquica del segon enunciat de la reformulació i alhora facilita que aquest connector vehiculi en tots els casos analitzats una instrucció de segon nivell de tipus correctiu.

En el connector *és a dir* la presència del verb *ser* esdevé també essencial en l'establiment de l'equivalència pel seu valor identificatívoequacional.⁹ De la mateixa manera que esdevé definitiva la presència del verb *dir* en infinitiu per contrast amb la forma de participi que apareix en els altres dos connectors reformulatius parafràstics estudiats.¹⁰ És per aquesta raó que *és a dir* és el connector vehiculador de la parafrasi per excel·lència. Gülich i Kotschi (1987) indiquen que un connector amb un significat

lèxic clarament determinat per una estructura semàntica forta pot compensar una relació semàntica dèbil:

“Quan la relation sémantique entre les deux termes de la reformulation est nettement reconnaissable, un marqueur morphématique *faible* suffit pour établir une relation de reformulation. Inversement, un marqueur *fort*, avec une signification lexicale déterminée, peut compenser une relation sémantique faible.” (Gülich i Kotschi, 1987: 46)

Per aquest motiu en el següent exemple (6) el connector *és a dir* aconsegueix establir l'equivalència entre dos enunciats poc equivalents.

- (6) Granados va convocar una reunió de la junta de fiscals de la sala del Tribunal Suprem, màxim òrgan consultiu de la fiscalia general, per “garantir el principi d’unitat d’actuació del ministeri públic”. *És a dir*, per tancar el conflicte obert al ministeri públic a l’entorn de la competència o no de Baltasar Garzón per investigar la falsificació dels documents que acreditaven la suposada extradició de Luis Roldán.

Els topoi que extraïem del primer enunciat i els del segon indiquen trajectòries tòpiques oposades: el primer enunciat convoca la relació tòpica [com més unitat d’actuació es vol aconseguir, més activitat es realitza]. Al seu torn, dels *topoi* [més unitat d’actuació] i [més activitat judicial] s’infereix un clar matís de positivitat. Per una altra banda, el segon enunciat Q convoca el *topos* [com més es vol tancar un conflicte obert en el si judicial, menys s’actua]. A més, extraïem una sèrie de *topoi* indirectes de Q que mostren una trajectòria antiorientada amb el que inferíem del primer enunciat: [tancar un conflicte obert (de caràcter judicial) en el si d’un ministeri públic] implica [silenciar un problema], *topos* que vehicula una clara trajectòria de negativitat.

5.3.2 Influència de la composició semanticomorfològica en el funcionament dels CRNP

En el grup dels connectors reformulatius no parafràstics s’observa també una clara influència dels elements constitutius en el seu funcionament.

En el connector *de fet* la presència del nom *fet* esdevé definitiva per al seu ús pragmàtic. A través de la forma *fet* amb aquest connector s’evoca una realitat indirecta, motiu pel qual abunden les ocurrencies amb una relació jeràrquica i anafòrica: L’enunciat reformulador esdevé més rellevant perquè queda relacionat amb el món “real”. De la mateixa manera, el paper d’aquest connector com a reforç de

l'argumentació (tant coorientada com antiorientada) pot imputar-se al valor semàntic del mot *fet*. Un altre tret que caracteritza aquest connector i que podem atribuir al seu valor semàntic és la presència de polifonia en tots els casos analitzats ja que el segon enunciat connectat apareix com una nova aproximació a la realitat presentada.

En els connectors *en definitiva* i *en fi*, sembla essencial la presència del morfema lèxic *fi*, ja sigui com a element formant part d'un tot a *en definitiva* o bé com a morfema lliure a la peça lèxica *en fi*. Aquests dos connectors vehiculen instruccions de segon nivell de tipus recapitulatiu, conclusiu i denominatiu que creiem motivades pel morfema *fi* que marcaria en aquests casos el límit argumentatiu i/o expositiu del discurs.

6. Conclusions

En aquest estudi hem intentat demostrar que existeixen evidents punts de confluència i divergència entre els dos grups de connectors reformulatius tradicionalment establerts. D'una banda, elements com la relació semàntica bàsica establerta per cada grup de connectors o el procés dinàmic a través del qual aquesta relació es vehicula indiquen que els connectors reformulatius parafràstics i els no parafràstics presenten trets que els diferencien. D'altra banda, l'articulació d'instruccions de segon nivell d'un mateix tipus, la gradació que s'observa en l'establiment de la relació semàntica vehiculada per cada grup de connectors o la influència de la composició semàntica i morfològica de les peces lèxiques analitzades en el seu funcionament pragmàtic posen de manifest que no existeix una frontera clarament delimitada entre ambdós grups de connectors.

En definitiva, concebem aquest treball com un pas necessari per a l'obtenció d'aplicacions lingüístiques que vagin més enllà de la simple descripció com ara l'estudi dels mecanismes de divulgació del textos especialitzats o la representació lexicogràfica dels connectors reformulatius.¹¹

BIBLIOGRAFIA

ANSCOMBRE, J. C. *et al.* (1995) *Théorie des topoi*, París, Kimé.

BACH, C (en premsa) "Coherencia tipológica en los conectores reformulativos del catalán", dins *Actas del I Simposio Internacional sobre Análisis del Discurso*, Madrid, abril 1998.

- BACH, C.; SAURÍ, R.; VIVALDI, J., CABRÉ, M. T. (1997) *El Corpus de l'IULA: descripció*, Papers de l'IULA, Sèrie Informes, 17, Barcelona, IULA.
- BACH, C., SOLÉ, X. (en premsa) “Algunos vacíos y asistematicidades de las representaciones lexicográficas: el género gramatical y los conectores reformulativos parafrásticos”, dins VÁZQUEZ, I. y GUILLÉN, I. (ed.) *Los distintos dominios de la Lingüística Aplicada desde la perspectiva de la Pragmática*, Zaragoza, Anubar, 1998.
- DUCROT, O.; ANSCOMBRE, J. C. (1983) *La argumentación en la lengua*, Madrid, Gredos, 1994.
- FUCHS, C. (1994) *Paraphrase et énonciation*, París, Ophrsys.
- GÜLICH, E.; KOTSCHI, T. (1983) “Les marqueurs de reformulation paraphrastique”, *Cahiers de Linguistique Française*, 5, p. 305-351.
- GÜLICH, E.; KOTSCHI, T. (1987) “Les actes de reformulations dans la consultation *La dame de Caluire*”, dins BANGE, P. (ed.) *L'analyse des interactions verbales. La dame de Caluire: une consultation. Actes du colloque tenu a l'Université Lyon 2 du 13 au 15 décembre 1985*, Berna, Peter Lang, p. 15-81.
- GÜLICH, E.; KOTSCHI, T. (1995) “Discourse production in oral communication”, dins QUASTHOFF, U. M. (ed.) *Aspects of oral communication. Research in text theory*, Berlín-Nova York, W. de Gruyter, p. 30-66.
- HERNANZ, M. Ll.; BRUCART, J. M. (1987) *La sintaxis (1). Principios teóricos. La oración simple*, Barcelona, Crítica.
- HERNÁNDEZ, C. (1989) *L'oració simple*, València, Universitat de València.
- LUSCHER, J. M. (1989) “Connecteurs et marques de pertinence. L'exemple d'*Ailleurs*”, *Cahiers de Linguistique Française*, 10, p. 101-145.
- MOESCHLER, J.; LUSCHER, J. M.; REBOUL, A. (1994) (ed.) *Langage et pertinence: Référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*, Nancy, Presses Universitaires de Nancy.
- RIGAU, G. (1988) “Els predicats no verbals i l'efecte d'inespecificitat”, *Estudi General*, 8, p. 51-64.
- ROSSARI, C. (1990) “Projet pour une typologie des opérations de reformulation”, *Cahiers de Linguistique Française*, 11, p. 345-359.
- ROSSARI, C. (1993) “A propos de l'influence de la composition morphologique d'une locution sur son fonctionnement sémantico-pragmatique”, *Cahiers de Linguistique Française*, 14, p. 151-171.

ROSSARI, C. (1994) *Les operations de reformulation: analyse du processus et des marques dans une perspective contrastive français-italien*, Berna, Peter Lang.

ROULET, E. (1987) "Complétude interactive et connecteurs reformulatifs", *Cahiers de Linguistique Française*, 8, p. 111-140.

---

¹Aquest treball s'ha beneficiat de la concessió d'una beca FIAP per part del *Comissionat per a Universitats i Recerca* de la *Generalitat de Catalunya* (CIRIT) i s'ha dut a terme en el marc dels projectes d'investigació *Llenguatges d'especialitat* (CS93-4.0009), finançat per la CIRIT i *La terminología científico-técnica: Reconocimiento, análisis y extracción de información formal y semántica*, finançat per la DGES: PB96-0293.

²Els textos de llenguatge general que s'han analitzat provenen del diari *Avui*: algunes de les ocurrències s'han extret directament de la pàgina WWW d'aquest diari, i d'altres provenen del corpus *CECA* del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. (El corpus *CECA* s'inscriu en el marc del projecte *Variació en el llenguatge: Corpus oral i escrit de català contemporani*, que ha rebut finançament de la CIRIT (CS93-1017) i de la DGICYT (PB 90-0505)).

³Els textos especialitzats s'han extret del corpus *Llenguatges d'especialitat. Corpus multilingüe* (CIRIT CS93-4.009), de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra. Per a una descripció acurada consulteu Bach, C. *et al.* (1997).

⁴Roulet (1987), Rossari (1990), (1993) i (1994), Gülich i Kotschi (1983), (1987) i (1995).

⁵Concebem la reformulació com un procés dinàmic en què els enunciats de partida es formulen de nou i es transformen. Com a punt de partida d'aquesta idea prenem el concepte de dinàmica de l'equivalència formulat per Fuchs (1994) i el fem extensible al de dinàmica de la reformulació. Per una explicació més acurada dels moviments establerts en el procés dinàmic de reformulació consulteu Bach, C. (en premsa).

⁶Per a la nostra anàlisi utilitzem elements metodològics de la Teoria de l'argumentació de Ducrot i Anscombe, de l'Escola clàssica de Ginebra i del model integrador de Moeschler *et al.*

⁷D'ara en endavant utilitzarem en les citacions dels textos del nostre corpus unes sigles de tres lletres que indiquen quina és la peça lèxica que analitzem. Així *DAM* és la sigla que s'aplica al connector *dit d'una altra manera*, *EAD* és la sigla utilitzada per a *és a dir*, *MBD* és la sigla utilitzada per a les ocurrències de la peça lèxica *més ben dit/millor dit...* El número que acompanya cada sigla és l'ordre d'entrada d'aquests connectors en el nostre corpus. Així, per exemple, *MBD04* és la quarta ocurrència del connector *més ben dit/millor dit* recollida en el nostre corpus, etc.

⁸Extraiem el terme i el seu valor de Luscher (1989).

⁹El verb *ser* ha estat estudiat de manera aprofundida per alguns sintactistes interessats en l'estudi de les oracions predicatives, vegeu Hernanz i Brucart (1987), Hernández (1989) i Rigau (1988).

¹⁰Vegeu Rossari (1993).

¹¹Per a una primera proposta d'aplicació lexicogràfica, consulteu Bach, C. *et al.* (en premsa).